

Demokratia- ja julkisoikeusosasto

Pöytäkirja

VN/25525/2023

20.12.2023

Kansallisen demokratiaohjelman työryhmä, kokous 1.

Aika 14.12.2023 klo 10-12

Paikka Microsoft Teams

Osallistujat

(varajäsen suluissa):

(x) Johanna Suurpää, oikeusministeriö (puheenjohtaja)
(x) Henni Axelin, opetus- ja kulttuuriministeriö (varapuheenjohtaja)

(x) Niklas Wilhelmsson, oikeusministeriö
(x) (Jyrki Jauhiainen)

(x) Sanna Malkki, valtioneuvoston kanslia
(-) (Risto Alatarvas)

(x) Pekka Hukka, ulkoministeriö
(-) (Lotta Valtonen)

(x) Hanna Helinko, sisäministeriö
(-) (Tiina Männikkö 31.12.2023 asti; Maarit Nikander 1.1.2024 alkaen)

(x) Timo Tuovinen, puolustusministeriö
(-) (varajäsen ilmoitetaan myöhemmin)

(x) Markku Mölläri, valtiovarainministeriö
(-) (Katju Holkeri)

(x) Aki Tornberg, opetus- ja kulttuuriministeriö
(x) (Janne Savolainen)

(x) Antonia Husberg, maa- ja metsätalousministeriö
(x) (Sami Tantarimäki)

Postiosoite

Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite

Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin

Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi

Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet

E-post, internet

kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

(x) Eero Salojärvi, liikenne- ja viestintäministeriö
 (x) (Hanna Laurila)

(x) Johanna Huovinen, sosiaali- ja terveysministeriö
 (x) (Riikka Pellikka)

(x) Heta-Elena Heiskanen, ympäristöministeriö
 (-) (Pekka Harju-Autti)

Sihteeristö:

(-) Päivi Kurikka, oikeusministeriö
 (x) Anna Mikander, opetus- ja kulttuuriministeriö
 (x) Liisa Männistö, oikeusministeriö
 (x) Nina Suorsa, oikeusministeriö

Kutsutut asiantuntijat:

(x) Anna Bruun, työ- ja elinkeinoministeriö

Asialista

1 Kokouksen avaus, läsnäolijoiden toteaminen ja osallistujien esittäytyminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 10.01. Todettiin läsnäolijat ja osallistujat esittäytyivät. Todettiin että puheenjohtajuus on jaettu oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön kesken.

2 Työryhmän toimeksianto ja tehtävät (liite 2.1)

Käytiin läpi työryhmän toimeksianto ja tehtävät asettamispäätöksen mukaisesti. Keskusteltiin työryhmän työskentelytavoista ja hyväksyttiin seuraavat pelisäännöt:

- Demokratiaohjelmassa kyse on poikkihallinnollisesta yhteistyöstä ja tavoitteena on, että kaikki ministeriöt sitoutuvat työskentelyyn. Vaikka ohjelma painottuu OM:n ja OKM:n substanssikysymyksiin, pyritään löytämään yhtymäkohtia myös muiden ministeriöiden toimintaan.
- Työryhmän jäsenten toivotaan edustavan työryhmässä koko ministeriötään ja koordinoivan oman ministeriönsä kannat ja näkemykset työryhmätyöskentelyn aikana.
- Sekä varsinaiset että varajäsenet voivat osallistua työryhmän kokouksiin, mutta vain toisella on puheoikeus. Jos molemmat ovat estyneitä, voi kokoukseen osallistua myös joku muu ministeriön edustajana.

- Työskentelyssä noudatetaan avoimuusperiaatetta, ja esim. kokouspöytäkirjat julkaistaan Hankeikkunassa. Ohjelma myös pyritään valmistelemaan mahdollisimman avoimesti ja vuorovaikutteisesti.
- Kokouskutsut ja -aineistot ovat työryhmän jäsenten saatavilla Kampus-työtilassa, lisäksi agenda lisätään kalenterikutsun liitteeksi. Jatkossa kokouskutsuja ei ole tarkoitus lähettää erillisenä sähköpostiviestinä.

3 **Tour de table: Demokratiaohjelman yhtymäkohdat eri ministeriöiden toimintaan ja tavoitteisiin**

Käytiin tour de table -keskustelu siitä, millaisia yhtymäkohtia demokratiaohjelmalla on eri ministeriöiden toimintaan ja tavoitteisiin, mitä odotuksia ministeriöillä on ohjelman suhteen, ja millaiset resurssit ministeriöillä on käytettävissään ohjelman toimeenpanemiseksi. Puheenjohtaja totesi, että demokratiaohjelmalle ei ole varattu erillistä hankebudjettia.

OKM: Nuorisotyön ja –politiikan alalla yhtymäkohtia on erityisesti valmisteilla olevan valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) kanssa. Nuorten osallisuuden kysymykset nousevat VANUPO-luonnoksessa useammassa kohdassa esiin. Lisäksi OKM tukee nuorten osallistumista kansalaisyhteiskunnan toimintaan mm. yleisavustuksin. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen osalta perustaitojen ja vuosiviikkotuntien lisääminen on tällä hallituskaudella yksi keskeinen tavoite. Lisäksi hallitusohjelmassa on paljon kirjauksia maahanmuuttajataustaisten ja vieraskielisten oppilaiden tukemiseen liittyen. Toisen asteen koulutuksen alalla on käynnistetty hallitusohjelmakirjausten operationalisointi mm. oppimisen tukemiseen ja vahvistamiseen sekä nuorten hyvinvointiin liittyen. Yhtymäkohtia demokratiaohjelman kanssa on mm. demokratiakasvatukseen liittyen.

VM: Kuntien ja hyvinvointialueiden osalta lainsäädäntö on kunnossa, sen sijaan soveltamispaineita ja yhteistyötarpeita on sekä kunnissa että hyvinvointialueilla. Alueuudistus muutti kuntien toimintaa enemmän lapsi- ja nuorisokeskeiseksi, ja tulisi tarkastella, mitä tämä tarkoittaa lasten ja nuorten osallistumisen näkökulmasta. Paikallisten ja alueellisten eri vaikuttamistoimielinten välillä tulisi etsiä synergioita. Yhtymäkohtia demokratiaohjelmaan on myös EU:n ja kansainvälisten organisaatioiden (mm. Euroopan neuvosto, OECD, YK) toiminnan alalla.

VNK: Demokratiaohjelma linkittyy mm. yhteiskunnalliseen kestävyystarkasteluun, jossa on viisi kestävyyskytkennän näkökulmaa. Näistä yksi on turvallisuuden, demokratian ja oikeusvaltion kestävyys. Tekeillä on myös koonteja Suomen toimintaympäristöstä ennakoinnin näkökulmasta; yksi keskeinen näkökulma on demokratian ja vaikuttamistapojen muutos. Lisäksi VNK koordinoi yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanoa.

UM: Kehityspolitiikan osalta demokratia- ja oikeusvaltiokysymykset ovat keskeisiä hallitusohjelman toimeenpanossa. Yhtymäkohtia demokratiaohjelmaan on mm. ulko- ja turvallisuuspoliittisen sekä kansainvälisen talous- ja kehitysyhteistyön selontekojen laadinnassa sekä kansainvälisten demokratiakoalitioiden (mm. Summit for Democracy) toiminnassa. Myös mm. Euroopan neuvosto, OECD, International Idea ja Community for Democracies ovat demokratiaohjelman kannalta relevantteja yhteistyötahoja kansainvälisesti.

SM: Tulokulmana demokratiaohjelmaan on Suomessa asuvien eri väestöryhmien turvallisuuden tunne. SM:ssä on kehitetty Sentimentti-tietotyökalua, jolla voidaan mitata ja ennakoida ihmisten turvallisuuden tunnetta ja luottamusta viranomaisiin. Menetelmän avulla saadaan näkyville myös alueellisia ja eri väestöryhmien kokemuksia luottamuksesta. SM:n hallinnonalalla on tarkoitus seurata mm. luottamukseen liittyvien yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden toteutumista.

PLM: Puolustuspolitiikka ja sotilaallinen maanpuolustus ovat PLM:n ydintoimintaa. Euroopan ja maailman turvallisuusympäristö on muuttunut levottomaksi, ja tällä on heikentäviä vaikutuksia demokratiaan ja ihmisoikeuksiin. Kansallisen turvallisuuden varmistaminen myös tuleville sukupolville on edellytyksenä demokratian toimivuudelle ja mm. vapaille vaaleille. Demokratiakehitys ja -kasvatus on tärkeää turvata länsimaisen demokratian ja oikeusvaltion ylläpitämiseksi.

MMM: OECD:n vuonna 2021 julkaiseman raportin mukaan kansalaisten luottamus on alhaisempaa maaseutualueilla asuvien, matalasti koulutettujen, matalan tulotason väestöryhmillä. Myös mm. EU:n ja Pohjoismaiden kontekstissa on havaittu, että maaseutualueen väestö kokee jääneensä heitteille. Komissio antoi vuonna 2021 tiedonannon pitkän aikavälin maaseutuvisiosta. Sen mukaan erityisesti maaseutujen ja syrjäseutujen asukkaat kokevat, että yhteiskunta on hylännyt heidät. Pohjoismaissa maaseutualueilla asuvat kokevat, että he eivät voi vaikuttaa omaan elinympäristöönsä, ja että hyödyt ja haitat yhteiskunnassa jakautuvat epätasaisesti. Alueellinen näkökulma, alueelliset erot ja eriytyminen, on demokratiaohjelman kannalta keskeinen teema. Demokratiaan, luottamukseen ja osallisuuteen kytkeytyy myös tällä hallituskaudella laadittava maaseutupoliittinen selonteko. Yhtymäkohtia on myös mm. EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisiion ja kansallisen CAP-suunnitelman kanssa. Maaseutupolitiikka on kiinteästi kytköksissä demokratiaan ja osallistumiseen mm. palveluiden piiriin pääsemisen kautta; esim. digitaalinen tai asuinpaikasta johtuva syrjäytyminen vaikeuttavat yhteiskuntaan osallistumista.

LVM: Keskeinen tulokulma demokratiaohjelmaan liittyen on median toimintaympäristön turvaaminen. Elinvoimainen media mahdollistaa

ihmisten osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Keskeistä on varmistaa, että viestintäpalvelut ovat kaikkien saatavilla. Käynnissä on mm. parlamentaarinen työ Yleisradion toimintaan liittyen ja suunnitteilla mediapoliittisen ohjelman päivitys (nykyinen päättyy vuoden 2023 lopussa). Maaliskuussa valmistuu VNTEAS-tutkimus, jossa on tarkasteltu median keskittymisen vaikutuksia sanavapauteen. Demokratiaohjelman kannalta merkityksellistä on tunnistaa, että lasten ja nuorten median käyttö poikkeaa vanhempien sukupolvien tavoista käyttää mediaa.

STM: Lapsistrategiatyö jatkuu ja strategian toimeenpano on parhaillaan valmisteilla. Lasten osallistuminen ja vaikuttaminen on yksi parlamentarisesti laaditun strategian keskeisistä aihepiireistä ja peruspilareista. Osallisuuden kautta strategialla on suora kytkös demokratiaohjelmaan. Olennaisia teemoja osallisuuteen liittyen ovat myös toimintakyky ja työkyky, joilla puolestaan on kytkös hyvinvointitalouteen ja siihen, miten hyvinvoinnin taso otetaan osaksi päätöksentekoprosesseja. Myös sukupuolten tasa-arvo on demokratiaohjelman kannalta relevantti näkökulma.

YM: Ministeriön strategian mukaisesti oikeudenmukaista siirtymää valmistellaan yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Kuulemiset ovat merkittävä työkalu vihreän siirtymän ohjaamisessa sekä ministeriön strategia- ja lainsäädäntötyössä. YM on valmistellut sidosryhmäohjeistuksen ja järjestää vakiintuneita sidosryhmätilaisuuksia. Osallistumiskysymykset korostuvat monissa YM:n substanssikysymyksissä. Merkittävä määrä EU-rahoitusta on kytketty oikeudenmukaisen siirtymän edistämiseen. Haasteena on tunnistettu EU-hankeosaamisen puute alueilla. YM:llä on hyviä kokemuksia kuulemisista lainvalmistelussa, ja mm. nuorten ja alkuperäiskansojen kuulemiseen on panostettu poikkeuksellisen paljon. Kuulemiset ovat herättäneet laajaa kiinnostusta ja niiden raportointi eri tahoille on vienyt paljon aikaa. Kuulemisten raportointiin kannattaakin ministeriöissä kiinnittää huomiota jatkossa.

TEM: Hallitusohjelman kirjaukset kotoutumiseen liittyen on tarkoitus koota valtion kotoutumisohjelmaan, johon on varattu lisärahoitusta 5 miljoonaa euroa vuosittain vuodesta 2025 lähtien. Ohjelmaan tulevat sisältymään mm. lasten ja nuorten kotoutumiseen ja koulumenestykseen liittyvät hallitusohjelmakirjaukset. Muita ajankohtaisia teemoja ovat työperäinen maahanmuutto ja maahan muuttaneiden kiinnittyminen yhteiskuntaan, kielitaito jne. Talent Boost -toimenpideohjelmaa jatketaan. Uusi kotoutumislaki tulee voimaan vuoden 2025 alusta lähtien. Uudistuksen myötä päävastuu kotoutumispalveluiden järjestämisestä siirtyy valtiolta kunnille, mikä edellyttää tiivistä yhteistyötä kuntien kanssa. Kotoutumiskoulutukseen liittyen uutena palveluna alkaa monikielinen yhteiskuntaorientaatio, jota pilotoidaan lähiaikoina. Kotoutumisen osaamiskeskus kokoaa maahan muuttaneisiin liittyvää tietopohjaa

(indikaattoritieto, tutkimusartikkelit). THL:n ja TEM:n rahoittama MoniSuomi-tutkimus on tuottanut tietoa Suomessa asuvan ulkomailla syntyneen aikuisväestön terveydestä ja hyvinvoinnista (ml. osallisuus).

4 Tilannekatsaus: suomalaisen demokratian tila ja kehittämistarpeet (taustaksi: [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokraatiopolitiikasta 2020-luvulla](#) ja [Kansallinen demokraatiohjelma 2025 – Seurantaraportti](#))

Niklas Wilhelmsson (OM) esitteli tuoreita kansainvälisiä tutkimustuloksia demokratian tilan kehityksestä maailmassa sekä suomalaisen demokratian tilaan ja haasteisiin liittyviä havaintoja. Demokratiatyö ei lähde tyhjästä liikkeelle, vaan demokratian edistämiseksi on tehty vuosien ajan pitkäjänteistä työtä. Nyt laadittavalla valtioneuvoston periaatepäätöksellä on tarkoitus korvata vuonna 2022 annettu demokraatioliittinen periaatepäätös.

Demokraatiohjelman lisäksi meneillään on useita muita demokratiaan ja kansalaisyhteiskuntaan liittyviä hallitusohjelmahankkeita. Myös EU:ssa on käynnissä merkittäviä demokraatihankkeita, mm. Demokratian puolustuspaketti, joka sisältää suosituksen kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan osallistumisesta päätöksentekoon. Näillä on suora yhteys kansalliseen demokraatiohjelmaan.

Kuultiin alustus ja otettiin se tiedoksi taustoittamaan työryhmän työskentelyä.

Puheenjohtaja totesi, että oikeusministeriössä on menossa muitakin demokraatiohjelman teemoihin liittyviä toimenpiteitä, kuten neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laadinta, perus- ja ihmisoikeusindikaattorityö, oikeusvaltionselonteko. OM:n yhteydessä toimivan Etnisten suhteiden neuvottelukunnan toteuttamat nuorten dialogit tuottavat tietoa nuorten näkökulmista tällekin työryhmälle.

Tarkoitus on välttää päällekkäistä työtä muiden hankkeiden ja ohjelmien kanssa. Demokraatiohjelma fokusoi hallitusohjelmassa linjattuihin tavoitteisiin, mutta aiempi työ demokratian edistämiseksi antaa ohjelmalle hyvän pohjan ja taustan.

5 Työryhmän työsuunnitelman hyväksyminen (liitteet 5.1, 5.2)

Liisa Männistö (OM) esitteli alustavan luonnoksen työryhmän työsuunnitelmaksi ja sidosryhmäkyselyksi. Työsuunnitelma on päivittyvä asiakirja, jota täydennetään työskentelyn aikana tarpeen mukaan. Työryhmän aikataulu on tiivis; luonnos periaatepäätökseksi on tarkoitus saada valmiiksi jo kevään 2024 aikana ja periaatepäätös on tarkoitus viedä valtioneuvostoon syksyllä 2024. Keväälle on suunniteltu kolme työryhmäkokousta, lisäksi työskennellään kirjallisesti kokousten välillä.

Sidosryhmäkysely on tarkoitus julkaista jo kokousta seuraavan viikon alussa ja kysely on avoinna 18.1.2024 asti. Kyselyn tulokset esitellään seuraavassa kokouksessa.

Puheenjohtaja pyysi työryhmän jäseniä huomioimaan tiiviin työskentelyaikataulun. Kokoukset pyritään valmistelemaan siten, että ne vievät periaatepäätöksen valmistelua tehokkaasti eteenpäin. Tavoitteena on kohtuullisen tiivis asiakirja.

Hyväksyttiin työsuunnitelma. Sidosryhmäkyselyä koskevat kommentit pyydettiin toimittamaan kirjallisesti sihteeristölle viimeistään 15.12.

6 Alustava keskustelu demokratiaohjelman sisällöistä ja valmisteluprosessista

Ajanpuutteen vuoksi keskustelu valtioneuvoston periaatepäätöksen muodossa annettavan demokratiaohjelman sisällöistä ja painopisteistä sekä ohjelman valmisteluprosessista päätettiin siirtää seuraavaan kokoukseen.

Puheenjohtaja kuitenkin totesi, että tavoitteena on laatia kohtuullisen tiivis, koherentti ja hallitusohjelmakirjausten mukaisesti fokusoitu periaatepäätös. Tämä edellyttäne työryhmältä valintojen ja karsinnan tekemistä.

7 Muut asiat

Ei muita asioita.

8 Seuraavat kokoukset

ke 7.2.2024 klo 13-15

ma 25.3.2024 klo 13-15

ti 14.5.2024 klo 9-11

9 Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 11.57.